

Kronika

JANKO KOS, ROMANTIKA

Književnost Šesti zvezek Literarnega leksikona, Romantika, obravnava literarno gibanje ob koncu 18. in v prvih desetletjih 19. stoletja. V skladu s tematsko zasnovno zvezka in njeno omejitvijo na en sam problem je Janko Kos v prvi del snopiča vključil le razlago izvora in razvoja pojma, s čimer je aktualiziral najprej njegove zgodovinske razsežnosti prek več razvojnih in pomenskih stopenj, ki so potekale skozi več stoletij, nato pa se ustalile in dobile bolj ali manj dokončen pomen. Kosov pregled etimologije pojma je obsežen in natančen spričo njegove razvojno različne pomenskosti; konkreten pri avtorjih, ki so mu dodelili odtenske v opredelitvi po letu 1770 (Herder, Bouterwek, Novalis, Friedrich Schlegel, Schiller, August Wilhelm Schlegel, Schelling, Jean Paul, Friedrich Ast) do Schleglovih dunajskih predavanj o dramatiki (1809 do 1811), v katerih je pojem romantika dosegel v tistem času dokončno ali vsaj natančnejšo opredelitev in se začel širiti v druge evropske literature, literarno kritiko, estetiko in filozofijo umetnosti (Stael, J. H. Voss, Stendhal, Hugo, Giovanni Berchet), po letu 1820 prek Nemčije tudi v slovanske dežele (češka, poljska, ruska literatura), še kasneje, pod vplivom novih teženj v evropski literarni kritiki in vedi, v Anglijo. Izraz romantika kot oznaka za sodobno literarno smer je prišel v rabo šele med leti 1808 in 1820.

»Označeval je tiste težnje v sočasni evropski literaturi, ki se obračajo zoper

klasicizem, razsvetljenstvo in racionalizem 18. stoletja in si iščejo novih literarno-estetskih vzorov predvsem v srednjeveški, renesančni in baročni, ljudski in deloma tudi orientalski poeziji, v nasprotju s klasicizmom, ki se vzoruje izključno pri temah, idejah in formah antične književnosti. Za uporabo pojma v tem smislu je seveda značilno, da se nekateri od vodilnih evropskih romantikov v tem času niso imenovali romantike niti se niso prištevali k romantiki kot literarnemu gibanju.«

Prvi del snopiča končuje Kos s pregledom odmeva izraza »romantičen« med Slovenci (zlasti Matija Čop in Prešeren) in opredelitvi pojma v delih Hegla, Heineja, G. Lukáča, Hermana Hettnerja, Rudolfa Hayma, Georga Brandesa, pa našega F. Levca, ki je leta 1879 v svojem spisu o Čopu (LZ) zapisal: »Tistega Prešerna rodila nam je romantična šola nemška.«

Prav tako obsežno je drugo poglavje Romantike: pregled njenega odmeva v današnji literarni vedi. Pojem je resda dobil znanstven pomen in obseg že v 19. stoletju, vendar pa njegov pomenski razvoj še ni dokončen, saj nastajajo vedno znova nove definicije in razlage, osvetljene s številnih kritičnih stališč. Janko Kos se zlasti ustavlja pri opredelitvah romantike R. Welleka (Pojem romantika v literarni zgodovini 1963).

»Wellekova kritika običajnih delnih razlag romantike dokazuje, da je pojem romantika v sodobni literarni vedi nemogoče zasidrati v potezah, ki so samo delne, nacionalno ali individualno značilne za neko romantično šolo, tok, skupino, ne pa za evropsko romantiko v celoti (ali) »Wellek se je zavedal, da je potrebno romantiko opredeliti po notranjih in v pravem smislu globinskih

* (Janko Kos, Romantika, DZS Ljubljana 1980, izdaja SAZU, ureja Anton Ocvirk, šesti zvezek Literarnega leksikona, opremil Jože Brumen, str. 87)

značilnostih, ki jih kaže vsa romantična literatura, čeprav se seveda pojavljajo v različnih zvezah, kot to pač zahtevajo nacionalne in individualne značilnosti posameznih ustvarjalcev.« Kos predstavlja še Wellekovo naslednjo razpravo Ponoven pregled romantike, v kateri avtor doda nove opredelitve romantike, kot težnjo premagati razkol med objektom in subjektom, osebnim »jazom« in svetom, zavestjo in nezavestjo... Kos kritično povzema opredelitev romantike tudi pri H. Wölfflinu, F. Strichu, D. Čiževskem, nato pa rezumira teoretska spoznanja drugih z lastno opredelitvijo »romantične subjektivnosti« in njenega posebnega duhovnozgodovinskega ustroja.

Tretji del zvezka je v celoti posvečen sociološkimi pogledom na romantiko, njeni vključenosti v zunajliterarne, družbenozgodovinske procese, ki jo določajo »kot del celotnega dogajanja, ki spreminja evropsko družbo, civilizacijo, njeno razredno strukturo in duhovno-kulturno nadstavbo. To pomeni, da je na romantiko potrebno gledati kot na del takšne nadstavbe in jo z njo vred določati v razmerju do ekonomsko-socialne baze. »Kosova sociološka analiza romantike se začne pri Engelsovih dialektičnih pogledih in Lukáczevih gledanjih na romantiko kot na »socialno-politično, ideološko in tudi umetnostno večidel izrazito reakcionaren pojav...« Obsežnejša je analiza romantike v interpretaciji Arnolda Hauserja kot »umetnost po revoluciji«, »ideologija nove družbe«, »izraz svetovnega nazora generacije« in »meščansko gibanje«. Hauser je upošteval tudi socialni izvor in položaj avtorjev. Kosovo soočanje z njegovimi tezami je kritično in dopolnjujoče: »romantika se kaže kot posledica družbenoekonomskega procesa, ki je segel iz 18. stoletja na začetek 19. stoletja. Z njim se je literatura emancipirala v svobodno tržno dejavnost, literarni ustvarjalec pa je postal nevezan. Romantični sub-

jektivizem je dobil v tem procesu stvarno podlago, čeprav bi bila seveda pretirana teza, da je bil zgolj posledica novega ekonomsko-socialnega položaja. Romantično gibanje je izviral iz notranje logike duhovnozgodovinskih procesov v območje kulture, medtem ko je družbenoekonomski proces samo »v zadnji instanci« (F. Engels) določal smer, kamor ga je ta logika usmerjala.«

Zadnje poglavje v Romantiki aktualizira njeno periodizacijo pri Slovincih in v Evropi. Pri Slovincih je, kajpada, postavljena med leta 1830 in 1848, pri Nemcih označuje njen začetek izhajanje Athenäuma 1798, pri Angležih izid Lyrical Ballads 1798, pri Francozih so začetki med 1800 in 1820, v Italiji 1816 ali 1818, Poljski 1822, Rusiji 1820, Češki 1820...

MARJAN ROŽANC, VSTAJENJE MESA

Marjan Rožanc je v dobrem letu izdal dve prozni knjigi: po Ljubezni, intimni izpovedi otroškega doživljanja vojne in življenjskega zorenja (za delo je prejel nagrado Prešernovega sklada), je Vstajenje mesa* s svojimi tremi teksti v celoti manj doživljajsko pristno, po literarnem postopku pa bolj umetniško, z opazno pozornostjo na konstrukciji in izpeljavi tekstov oziroma zgodbe.

Najbolj koherentni tekst se zdi Primer profesorja Blatnika, najkrajši v knjigi, zasnovan kot neke vrste kriminalna in parodija na delo kriminalističnih inšpektorjev, kjer se znotraj zgodbe ob koncu razpleteta obe omenjeni komponenti. Novela razkriva v gladko berljivi fabuli vzrok? nesmisel? nenadnega izginotja zelo znanega profesorja Blatnika, slavnega slikarja, o

* (Marjan Rožanc, Vstajenje mesa, DZS, Ljubljana 1980, zbirka Nova proza, opremil Vili Vrhovec, str. 157)